

**ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ В НАВЧАННІ ДОРΟΣЛИХ
І ДІЯЛЬНІСТЬ КУРСІВ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ КВНЗ
“ХАРКІВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ”**

У статті обґрунтовано актуальність побудови системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників на засадах андрагогіки. Висвітлено досвід організації роботи факультету підвищення кваліфікації КВНЗ “Харківська академія неперервної освіти” щодо задоволення освітніх потреб педагогів області.

Ключові слова: освіта дорослих, програма власного розвитку педагога, андрагогічні засади організації навчання дорослих, постійне оновлення змісту і форм навчання педагогів.

Сьогодні настав той час, коли немає потреби переконувати освітянську спільноту у важливості безперервної освіти. Освіта дорослих поступово набуває статусу універсальної світової системи підготовки фахівців, які відповідають вимогам сучасного світу. Нині у процес навчання дорослих залучається все більше урядових, освітніх, громадських інституцій.

У грудні 2007 р. була прийнята Хартія європейських університетів з питань безперервної освіти, яка задекларувала, що європейські університети є ключовим учасником у створенні “суспільства, яке побудовано на знаннях”. Велику просвітницьку діяльність проводить громадська організація Європейська асоціація освіти дорослих (далі – ЄАОД, англійською – ЕАЕА).

Освіта дорослих у наш час виконує не тільки економічну, а й соціально-культурну функцію. Це дає можливість дорослим, які навчаються, і зокрема педагогам усвідомити основні тенденції соціального розвитку країни, становлення громадянського суспільства, міжкультурної та міжетнічної взаємодії.

Мета статті – здійснити ретроспективний і певною мірою сучасний аналіз розвитку теорії та практики освіти дорослих; висвітлити застосування основних принципів андрагогіки в роботі факультету підвищення кваліфікації КВНЗ “Харківська академія неперервної освіти”.

Знання в наш час стали потужною рушійною силою розвитку суспільства. І фактично від ставлення кожної людини до питання власної освіти залежить розбудова її кар’єри і життєвих успіхів. У цьому сенсі дуже вдалим здається вислів С. Клепка про те, що кожна людина повинна стати філософом власної освіти, розвиваючи здатність до активного самовизначення в освіті. Цю здатність, на думку С. Клепка, можна розвивати. Для цього потрібно культивувати три уміння:

- 1) “бачити” предмет на відстані;
- 2) “бачити” його під новим кутом зору;
- 3) переживати моменти “оторопіння”.

Розвиваючи думку “стати філософом власної освіти”, важливо зрозуміти, яким чином вона може бути конструктивною для працюючого педагога. По-перше, йому освіта потрібна з точки зору розробки ефективної програми власного розвитку. По-друге, педагоги, як правило, стурбовані питанням, як краще навчати, тобто розвитком власної технології, методики, дидактики. Можна очікувати прагматичного бажання педагогів дістати розробки матеріалів конкретних уроків. Але необхідно зрозуміти, що конкретні рекомендації та питання реалізуються учителем лише за умови наявності певного знаннєвого потенціалу, базової ерудиції.

По-третє, педагог, щоб бути успішним, має зрозуміти реальну модель школи, в якій він працює і повинен знати про інші існуючі моделі. Це не лише справа керівництва школи, а й усіх педагогів, тому що без ефективного управління школою буде неефективним і управління в класі.

Це активізує пошук нових підходів до навчання дорослої людини, тому що розроблені в педагогіці форми, методи та технології навчання базуються на особливостях дітей різного віку і їх застосування при навчанні дорослих не є ефективним. Специфіка освіти дорослих стала предметом окремих досліджень учених, що згодом створило передумови появи андрагогіки – науки про навчання дорослих (від *andros* – доросла людина та *agoge* – управління, виховання).

Американський учений Е. Ліндемман сформулював основні положення навчання дорослих, які не втратили і сьогодні своєї значущості:

- 1) освіта – це життя, а не просто підготовка до невідомого майбутнього;
- 2) освіта – це неперервний процес, що базується на неформальних ідеалах;
- 3) освіта дорослих починається там, де закінчується професійна освіта, а її мета – наповнити смыслом усе життя;
- 4) в основі розвитку освіти дорослих лежать певні ситуації, а не предмети.

Якщо в традиційній освіті учень повинен пристосовуватись до вимог навчального закладу, навчального плану, то в освіті дорослих навчальні плани та програми складаються з урахуванням потреб та інтересів слухачів, найбільшою цінністю в процесі навчання дорослих є досвід слухача.

Навчання дорослих базується на взаємоповазі, взаєморозумінні, взаємосприйнятті, взаємодії. На думку засновника теорії навчання дорослих Н.Ф.С. Грундтвіга, взаємодія повинна бути вільною, живою та природною. Свобода – основна умова взаємодії. У цьому контексті дослідник наполягав на пізнанні людиною себе перед тим, як пізнавати інших: “...людина повинна вміти казати “ми”, водночас мислячи “Я”... Кожен з нас є унікальним, тому є зовсім природним почувати себе “цікавим”, але не робити помилки, вважаючи, що тільки ти й можеш бути цікавим. Важливо бути самим собою, не замикатися у собі. Ми не повинні тікати від реальності. Ми повинні дивитися в обличчя життю”.

Це дає можливість тим, хто навчається, оволодіти інтегрованим мисленням, при якому індивід здатен контролювати своє мислення та навчання (доросла людина) на відміну від ситуації, коли мислення людини тільки адаптується до авторитету чи досвіду інших (учень).

Н.Ф.С. Грундтвіг вважав життєвий досвід єдиним шляхом для людини до істинного знання, що дає можливість ефективно використовувати його у навчанні дорослих, створює умови для самоспрямованого навчання.

Самоспрямоване навчання, зауважували Р. Брокет і Р. Хемстра, – це стиль життя. Це не просто примха, яка відповідала прагненню до саморозвитку та самореалізації людини на початку ХХІ ст. Ідея про самоспрямоване навчання означає взяття людиною на себе відповідальності за своє навчання, хоча зрозуміло, що післядипломна освіта має і свої певні особливості.

Саме на таких андрагогічних засадах організовано навчання на факультеті підвищення кваліфікації педагогічних працівників регіону КВНЗ “Харківська академія неперервної освіти”.

Систему підвищення кваліфікації ми прагнемо будувати з урахуванням діагностики освітніх потреб і рівня кваліфікації учителів, що дає змогу керувати процесом розвитку професіоналізму та визначати індивідуальний освітній маршрут підвищення кваліфікації кожного учителя.

За основу роботи факультету підвищення кваліфікації Академії ми беремо:

- реалізацію вимог і принципів Болонської декларації, що передбачає впровадження оптимальних технологій, методів навчання, інформаційного та науково-методичного забезпечення у сфері освіти дорослих;
- поєднання традиційних і новітніх методів підвищення кваліфікації, модернізацію навчального процесу шляхом впровадження очно-заочно-дистанційної форми навчання й інноваційних освітніх технологій, індивідуального навчання;
- диференціацію змісту навчання відповідно до кваліфікаційних характеристик керівних і педагогічних кадрів;
- поступовий перехід на кредитно-модульну систему з елементами дистанційного навчання;
- побудову змісту підвищення кваліфікації з урахуванням виявлених ускладнень у педагогічній діяльності, різнобічних педагогічних проблем;
- постійне оновлення змісту навчальних програм, робочих навчально-тематичних планів і занять відповідно до запитів наших слухачів та законодавчо-нормативних вимог;
- активне залучення учителів до розробки програм професійного зростання;
- відпрацювання нових професійно-педагогічних способів діяльності безпосередньо на практиці;
- індивідуальну освітню траєкторію кожного учителя у підвищенні кваліфікації;

- поєднання, взаємодоповнення професійного й особистісного зростання;
- мотивацію безперервного саморозвитку;
- розширення ступеня усвідомлення фахівцем різноманітних подій, що відбуваються на всіх рівнях його взаємодії зі світом (загальнолюдських, професійних, особистісних);
- формування сучасного стилю мислення, характерними ознаками якого є: системність, гнучкість, динамізм, перспективність, історизм, концептуальність;
- зростання рівня толерантності, прагнення до конструктивізму, співробітництва, відмова від конфронтації;
- опередмечування теоретичних знань та узагальнення життєвого досвіду;
- засвоєння особистістю ефективних стратегій і технік самореалізації, життєтворчості в провідних сферах життя (професійній діяльності, соціальному середовищі тощо);
- доопрацювання тих складових професійної діяльності, які не були засвоєні раніше, напрацювання прийомів компенсації чи подальшого розвитку тих якостей, які були недостатньо сформовані;
- створення власної системи діяльності, в якій органічно поєднуються індивідуальні якості та нормативні вимоги.

Розглянемо докладніше складові навчального процесу на факультеті. Курси працюють за програмами 44 напрямів, які обов'язково оновлюються кожні 3 роки і погоджуються в Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту України та Інституті інноваційних технологій та змісту освіти МОНМС України. У 2010/2011 н. р. були створені та затверджені відповідним чином 78 нових програм діяльності курсів підвищення кваліфікації. Крім того, на основі програм розробляються робочі навчально-тематичні плани для кожної окремої групи педагогів-слухачів, котрі щорічно оновлюються.

До робочих навчально-тематичних планів вносяться питання ознайомлення з новими нормативно-правовими документами, програмами, підручниками, особливостями викладання предметів у новому навчальному році, новими умовами роботи в закладах різних типів.

Обов'язковою складовою всіх навчальних програм курсів є суспільно-гуманітарний блок, який слугує ознайомленню слухачів із філософією сучасної освіти, питаннями законодавства в сфері освіти, охорони дитинства, охорони праці, а також сучасними тенденціями соціально-економічного та гуманітарного розвитку України і світової спільноти. Зміст цього блоку занять розвиває кругозір педагогів, ознайомлює з тенденціями розвитку освіти і суспільства.

Професійна складова навчальних планів безпосередньо підпорядкована меті ознайомлення слухачів із сучасними технологіями викладання предметів, новими дослідженнями в галузях наук викладання, використанням ІКТ-технологій у викладанні предметів, а також процедурними моментами оцінювання знань учнів, підготовки до ЗНО, роботі з обдарованими

учнями та ін. Залежно від потреб і побажань слухачів до навчальних планів можуть бути внесені теми чи розділи, які викликають найбільшу зацікавленість у слухачів, що виявляється під час вхідного діагностування.

Форми проведення занять також вибираються найбільш андрагогічно доцільні. Так, приблизно 2/3 очних занять відведено на практичні заняття. Вони відбуваються у формі семінарів, тренінгів, занять із проектної діяльності, де найбільше місце займає обмін професійним і життєвим досвідом, обговорення нових моделей професійної діяльності, створення сумісного значущого продукту, який буде корисний і використовуваний в подальшій роботі.

З вересня 2011 р. до навчально-тематичних планів курсів підвищення кваліфікації для педагогічних працівників зі стажем роботи від 15 років було введено тему “Розвиток професійних якостей педагога”. Метою цього заняття є профілактика професійної деформації та професійного вигорання педагогів. Проводить заняття О. Марінушкіна, завідувачка Центру практичної психології і соціальної роботи Академії. Використовуються методи гештальттерапії й екзистенціальної терапії, сутність яких полягає у відновленні свого “Я”, усвідомленні власних механізмів уникання контакту та процесів, котрі є руйнівними для власної особистості й особистості іншої людини.

Кожне заняття має індивідуальний унікальний характер, робота базується на досвіді присутніх. Активно використовуються тренінгові вправи й експерименти, рольові та психодраматичні етюди.

Наприкінці заняття проводиться рефлексія з метою аналізу й осмислення отриманого досвіду. Питання ставляться учасникам таким чином, щоб можна було оцінити рівень їх особистісного зростання. Обов’язково висловлюється кожен учасник.

Важливим етапом на курсах підвищення кваліфікації є заочний етап навчання, який передує завершальному етапу. Прагнучи зробити його мотиваційно виправданим і змістовно виваженим, професорсько-викладацький склад Академії розробляє модель роботи слухача на заочному етапі.

Для успішного проходження заочного етапу навчання слухачі отримують завдання для самостійної роботи, методичні рекомендації з основним викладом змісту тем, які віднесені для самостійної роботи, визначаються з темами і формами підсумкових робіт, отримують перелік необхідної літератури й адреси інформаційних ресурсів, за потреби можуть скористатися великою бібліотекою, яка працює в Академії. Викладачі надають консультації щодо кращого виконання робіт. При необхідності слухачі можуть отримати консультації в дистанційному режимі.

Для кожної категорії педагогічних працівників, які навчаються на курсах, викладачами Академії створено низку методичних рекомендацій як з предметів викладання, так і загальнокультурного спрямування (наприклад, “Культура мовлення. Ділова українська мова”). Таких рекомендацій підготовлено 57, вони постійно оновлюються і переглядаються.

Навчання на курсах завершується захистом творчих робіт, які можуть бути подані у формі опису власного досвіду педагогічної діяльності слухача, колективних проектів, проектної моделі освітнього середовища закладу освіти чи особистої програми розвитку професійного зростання.

Протягом п'яти останніх років в академії поширилась практика проведення тематичних спецкурсів на замовлення слухачів. Зараз налічується 196 програм таких спецкурсів, тривалість яких від 12 до 36 годин. Усі спецкурси умовно можна поділити на декілька категорій:

1) спецкурси, створені для вчителів, які викладають два чи більше предметів не за фахом для вчителів, більшість яких працює в сільських школах;

2) спецкурси, які докладно розглядають одну чи кілька споріднених складних для викладання тем предмета (“Особливості викладання історії в старших профільних класах”, “Основи викладання риторики в школі”, “Методика розв’язування розрахункових задач з хімії”, “Моделювання та експеримент в процесі навчання фізики”);

3) спецкурси, які ознайомлюють з новою технологією (“Організація самостійної роботи учнів на основі використання тестових форм”, “Нові підходи до розв’язування задач підвищеної складності з геометрії”, “Літературна творчість в системі мовленнєвого розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку”, “Підвищення результативності навчання молодших школярів засобами використання організаційних форм”);

4) спецкурси, в яких розглядаються нові досягнення окремої науки шкільного предмета (“Загальні закономірності протікання хімічних реакцій”, “Вплив навколишнього середовища на ендокринну систему людини та тварини”);

5) спецкурси, спрямовані на оволодіння й удосконалення навичок роботи з ІКТ-технологіями і використання їх у навчально-виховному процесі (“Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови та літератури”, “Комп’ютерна підтримка навчання фізики та астрономії в загальноосвітніх навчальних закладах”, “Використання інформаційно-комунікаційних технологій у дистанційному навчанні”);

б) спецкурси краєзнавчого спрямування (“Харківщинознавство”, “Православна культура Слобожанщини”, “Краєзнавство”).

Окремо важливо відзначити, що значна кількість спецкурсів направлена на розвиток управлінської компетентності адміністрацій освітніх закладів (“Методика проведення моніторингових досліджень якості освіти”, “Впровадження інноваційних технологій в практику роботи ДНЗ”, “Модернізація підходів до управління якістю освіти в загальноосвітньому навчальному закладі”).

Цікаві та сучасні спецкурси запроваджуються для учителів трудового навчання, вони постійно викликають неабиякий інтерес у слухачів (“Бісероплетіння – невичерпне джерело натхнення і творчості”, “Декоративно-прикладне мистецтво – джерело мудрості та краси”, “Лозоплетіння”, “Вишивка стрічками”).

У 2010/2011 н. р. на спецкурсах навчалися близько 9800 педагогів Харківської обл. Це, на нашу думку, є свідченням того, що педагоги все більше усвідомлюють власні освітні запити, вибудовують особисту освітню траєкторію, постійне навчання перетворилося на життєву потребу, яка, в свою чергу, допомагає в самореалізації, самовизначенні.

Залишаються проблеми щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Вони мають як загальнодержавний, так і регіональний характер.

На загальнодержавному рівні – це недосконалість законодавчо-нормативної бази. Насамперед, не прийняті Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні, Положення про дистанційну освіту.

Висновки. Вважаємо, що в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників важливо спиратися на андрагогічні засади, спонукаючи педагогів до усвідомленої побудови власної програми підвищення свого фахового рівня. Водночас необхідно надавати педагогам широкий вибір різноманітних програм підвищення кваліфікації для задоволення їхніх освітніх потреб і запитів.

Список використаної літератури

1. Клепко С.Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С.Ф. Клепко. – Полтава : Техсервіс, 2006.
2. Огієнко О.І. Педагогіка дорослих чи андрагогіка? Скандинавський контекст / О.І. Огієнко // Вісник Житомирського державного університету. – Вип. 42. Педагогічні науки. – С. 46–50.
3. Огієнко О.І. Філософська концепція освіти дорослих Н.Ф.С. Грундтвіга / О.І. Огієнко // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2008. – Вип. 18 (22). – С. 3–9.
4. Фольварочний І.В. Інтеграційні тенденції в діяльності європейської політики у сфері освіти дорослих [Електронний ресурс] / І.В. Фольварочний. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/soc_gum/vchu/№147_p.135-139.
5. Фольварочний І.В. Просвітництво як стратегія діяльності Європейської асоціації освіти дорослих [Електронний ресурс] / І.В. Фольварочний. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/soc_gum/vchu/№156_p.120-127.
6. Хартія Європейських університетів з питань безперервної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pon.org/ua/dokumenty>.
7. Brockett R.G. Self-direction in adult learning: Perspectives on theory, research and practice / R.G. Brockett, R. Hiemstra. – London : Routledge, 1994. – 364 p.

Дрожжина Т.В. Ведущие тенденции в обучении взрослых и деятельность курсов повышения квалификации педагогических работников КВУЗ “Харьковская академия непрерывного образования”

В статье обоснована актуальность построения системы повышения квалификации педагогических работников на основах андрагогики. Описан опыт организации работы факультета повышения квалификации КВУЗ “Харьковская академия непрерывного образования” в части удовлетворения образовательных потребностей педагогов области.

Ключевые слова: образование взрослых, программа собственного развития педагога, андрагогические основы обучения взрослых, постоянное обновление содержания и форм обучения взрослых.

Drozhzhyna T. Leading trends in adult education and work training courses of teachers in municipal higher educational establishment "Kharkiv Academy of Lifelong Learning"

The importance of teachers' training system on the andragogics basis has been considered in this article. The experience of the Kharkiv Academy of Lifelong Education relating to the work organization to satisfy the teachers' educational needs has been revealed

Key words: adult education, program of personal development, andragogical principles of adult learning, constantly updating content and forms of teachers' training.